

UDK 341.7 (049.3)

Vesna Ivanović

**DIPLOMATSKA TEORIJA
OD MACHIAVELLIJA DO KISSINGERA¹****DIPLOMATIC THEORY
FROM MACHIAVELLI TO KISSINGER****Sažetak**

Diplomacija je izraz kojim se određuju službeni kanali komuniciranja kojima se koriste članice sustava država. U suvremenom svjetskom sustavu oni su uglavnom utemeljeni na mreži diplomata i konzula koji su zaštićeni posebnim zakonskim odredbama i stalno borave u inozemstvu, neki i u sjedištima međunarodnih organizacija. Ta se mreža prvi put pojavila na talijanskom poluotoku u drugoj polovici 15. stoljeća, a svoju potpunu izražajnost dosegla je u Europi u dva i pol stoljeća nakon kongresa u Münsteru i Osnabrücku (1644-1648). Od kraja Prvoga pa sve do vremena nakon Drugog svjetskog rata diplomacija tog sustava podvrgnuta je do tada nezapamćenom kritičizmu: govorilo se da je potpomogla rat, imperijalizam, ili - oboje. Ipak, odoljela je napadima i na vrhuncu hladnog rata ojačana je uspješnim kodificiranjem običajnoga međunarodnog prava kojim je uređeno njezino vođenje.

Ključne riječi: „amaterska diplomacija“, Bečka konvencija o diplomatskim odnosima (1961), diplomacija, diplomacija putem konferencija, diplomacija velikih sila, diplomatska teorija, diplomatski odnosi, europski sustav država, hladni rat, „kontinuirano pregovaranje“, Liga naroda, Machiavelli Niccolò, međunarodno

¹ G.R. Berridge, Maurice Keens-Soper, T. G. Otte, Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger, Palgrave, Hampshire and New York, 2001

G.R. Berridge, Maurice Keens-Soper, T. G. Otte, prevela Ksenija Jurišić "Diplomatska teorija od Machiavellija do Kissingera, Zagreb, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 2005.

pravo, „nova diplomacija“, pravo naroda, pregovaranje, raison d'état (smisao države), ravnoteža snaga, Realpolitik, vanjska politika, Vestfalski kongres

Summary

Diplomacy is the term given to the official channels of communication employed by the members of a system of states. In the modern world system these are to be found chiefly in a network of diplomats and consuls who enjoy the protection of special legal rules and are permanently resident abroad, some at the seats of international organizations. This network first came into being in the Italian peninsula in the second half of the fifteenth century and reached its full expression in Europe in the two and a half centuries that followed the Congress of Münster and Osnabrück (1644-8). From the end of the First World War until well after the end of the Second, the diplomacy of this system was subjected to unprecedented criticism; it was said to be the handmaiden of war, or imperialism - or both. Nevertheless, it withstood its detractors and, at the height of the Cold War, was strengthened by the successful codification of the customary interational law governing its procedures.

Key words: *'amateur' diplomacy, balance of power, Cold War, conference diplomacy, 'continuous negotiation' concept of diplomacy, diplomatic relations, European states, foreign policy, Great Power Diplomacy, international law, Kissinger Henry, law of nations, League of Nations, Machiavelli Niccolò, negotiation, 'new diplomacy', raison d'état, Realpolitik, Vienna Convention on Diplomatic Relations (1961), Westphalia Congress of*

Nakon što su na Odsjeku za politiku Sveučilišta Leicester uvedena predavanja o diplomatskoj teoriji, posve opravdano se krenulo na stvaranje zbirke radova *diplomatskih klasika*. Kako se u predgovoru *Diplomatske teorije od Machiavellija do Kissingera* navodi, pokazalo se da je te autore mnogo teže odrediti, te se u ovoj posebnoj zbirki umjesto nekog pojedinačnog teksta izradio diplomatski *oeuvre* odabranih autora: Machiavelli, Guicciardini, Grotus,

Richelieu, Wicquefort, Callières, Satow, Nicolson i Kissinger. Iza predgovora, zahvala, uvoda, slijedi devet eseja o glavnim tvorcima teorije diplomacije i značajnim diplomatima u povijesti, te kazalo. Poglavlja su kronološki poredana i svako je zaokruženo popisom opširnije literature: djelima izdvojenih autora, dodatnom literaturom, memoarima, člancima i poglavljima u knjigama, povijesnim prikazima, biografiji i općenito radovima.

G. R. Berridge u uvodu knjige navodi da je diplomacija izraz kojim se određuju službeni kanali komuniciranja kojima se koriste članice sustava država. U suvremenom svjetskom sustavu oni su uglavnom utemeljeni na mreži diplomata i konzula koji su zaštićeni posebnim zakonskim odredbama i stalno borave u inozemstvu, neki i u sjedištima međunarodnih organizacija. Ta se mreža prvi put pojavila na talijanskom poluotoku u drugoj polovici 15. stoljeća, a svoju potpunu izražajnost dosegla je u Europi u dva i pol stoljeća nakon Kongresa u Münsteru i Osnabrücku (1644-1648). Od kraja Prvoga do vremena nakon Drugoga svjetskog rata diplomacija tog sustava povrgnuta je do tada nezapamćenom kriticismu: govorilo se da je potpomogla rat, imperijalizam, ili – oboje. Ipak, odoljela je napadima i na vrhuncu hladnog rata ojačana je uspješnim kodificiranjem običajnog međunarodnog prava kojim je uređeno njezino vođenje: Bečka konvencija o diplomatskim odnosima (1961) i Bečka konvencija o konzularnim odnosima (1963). Diplomacija je uglavnom usmjerena na ustaljene i pravilima uređene pregovore. Samo pregovaranjem se mogu ostvariti prednosti do kojih se dolazi zajedničkim traganjem za općim interesima i samo se pregovorima može spriječiti primjena nasilja u traženju rješenja za suprotstavljene argumente i prepirke.

Knjiga započinje s Niccolòm Machiavellijem (1469-1527), jednim od stupova političke teorije, no, kako navodi G. R. Berridge, gotovo nepoznatom po svojim razmišljanjima o diplomaciji. Naime, od Machiavellija se često tražilo da u ime Velikog vijeća putuje u inozemstvo, ne samo po Italiji nego i u tako daleke zemlje kao što su Francuska i Njemačka. Tajnici upućeni na takve misije nisu se nazivali veleposlanicima ili oratorima, već izaslanicima (*mandatari*). Oni su, za razliku od veleposlanika, bili oni „koji su najjasnije vidjeli skrivenu stranu međunarodnih odnosa“. U srži interesa

firentinskog tajnika, kako su ga nazivali i kako je i sam volio da ga zovu, bila je država, osobito republika, i uvjeti za njezinu stabilnost. To ga je navelo da razmotri i odnose između država s obzirom na to da se u vanjskom okruženju nalaze neprijatelji koji mogu u potpunosti dokinuti slobode države, a i zato što vanjska politika ima gotovo podjednako važne posljedice za njezinu unutrašnju politiku. Machiavelli kaže da države nisu uvijek snažne da postignu svoje ciljeve i upravo je iz te nužnosti nastala diplomacija. Podsjeća nas da „Rimljani nikada nisu istodobno vodili dva velika rata“; umjesto toga njihova je politika bila odabrati jednu po jednu vojnu metu i „sustavno jačati mir među ostalima“. Promatrajući kako se ljudi ponašaju, Machiavelli zaključuje da su ljudi „sebični... plašljivi, gramzivi, i iznad svega lakovjermi i glupi“. U njegovom slavnom djelu *Mandragola*, koje ga je proslavilo, Nicia Calfuccio, lakovjermi čovjek kojega, unatoč njegovu profesionalnom iskustvu, izigraju mladić, mutikaša i potkupljivi redovnik nagnavši njegovu prelijepu ženu da podijeli svoju postelju s gospodinom koji je njome bio iznimno očaran. Na razini državnih odnosa podlost i lakovjermnost stanovnika kraljevskih dvorova činili su ih, baš kao i Niciju, ranjivima na pogan jezik i punu kesu vještog diplomata, bez obzira na to je li njegova namjera bila da ih ohrabri na djelovanje sukladno interesima njihova vladara ili da se dokopa povjerljive informacije. Kako je Machiavelli to ustvrdio, ljudska je podlost za diplomaciju prednost. Ali ta izopačenost vodi i prijetvornosti. Uvidjevši to, Machiavelli – u konkretnoj primjeni svog općeg načela da cilj opravdava sredstva – kaže vladaru kako on ne može izbjeći uključivanje u tu igru. S obzirom na to da ljudi „neće održati svoju riječ danu Vama“, ustrajava on, „ni Vi ne morate održati svoju danu njima“. U možda najozloglašenoj rečenici iz *Vladara*, Machiavelli kaže da „mudar vladar... ne može i ne treba održati svoje obećanje kad njegovo ispunjavanje šteti njemu samome i kad više ne postoje uvjeti koji su ga natjerali da dâ obećanje“. Ti su razlozi obično povezani sa silom. No, ondje gdje postoje sumnje u dobronamjernost, diplomacija je još važnija zbog drugog razloga – osim špijuna, samo su diplomati na položajima s kojih mogu temeljito istražiti namjere inozemnih vladara. Machiavellijev savjet o poštenju, njegova potpora poretku

moralnosti za države, koji je prilično različit od onoga za pojedince, snažno su odjeknuli u njegovu vremenu, ali ne i u našem. To je značilo priznavanje realnosti u kojoj su države, budući da nisu imale drugog načina da to isprave, prvom prigodom odbacivale ugovore koji više nisu služili njihovim interesima. Prihvatanje stajališta *rebus sic stantibus*: međunarodni ugovori traju samo dok postoje uvjeti na temelju kojih su nastali, nije nimalo značajnije potkopalo diplomaciju u Machiavellijevu vremenu nego nakon njega. Naprotiv, zato što priznaje odnose moći, fleksibilnost koja je rezultat toga u međunarodnim odnosima uvjetovala je diplomaciju, pa i nastanak samog međunarodnog prava. Nije teško dokučiti zašto je Machiavelli bio uvjeren da je stalna diplomacija – trajna i posvuda prisutna, s neprijateljima, kao i s prijateljima – iznimno važna. Prvo, fortuna je hirovita i ako se žele iskoristiti mogućnosti koje ona otvara instrumenti kojima se to može ostvariti trebaju biti u stalnoj pripravnosti; barem zbog jednog, sadašnji neprijatelj (vojvoda od Valentinoisa) mogao bi sutra biti saveznik. Drugo, samo trajna prisutnost može osigurati vrijeme nužno da se steknu znanje i utjecaj. Treće, stalni diplomat potreban je i da bi učvrstio svaki važniji sporazum ostvaren posebnim veleposlanicama koje je vladar sam uputio. Četvrto, Machiavelli je bio naklonjen stalnoj i razgranatoj diplomatskoj zastupljenosti jer je bio svjestan da, uz neke izuzetke, vladari vole imati visoko rangirane veleposlanike u svojoj blizini, a njihovo povlačenje smatralo se uvredom. U *Discorsima* je pisao: „Smatram dokazom velike čovjekove mudrosti to da se suzdrži kako od prijetnji tako i od uporabe uvredljivog jezika, jer nijedno ne umanjuje moć neprijatelja, ali ga prvo čini obazrivijim, a drugo hrani mržnjom prema vama i čini ga revnijim u smišljanju načina kojima vam može nauditi.“

Franceska Guicciardinija (1483-1540) je unatoč njegovoj mladosti 1512. *signora* uputila kao veleposlanika u Španjolsku. Bilo je to vrijeme, kako navodi G. R. Berridge, kada je dobro raspoloženje španjolskog kralja Ferdinanda, „majstora prijekare“, bilo od presudne važnosti za Republiku. Usprkos Guicciardinijevoj diplomaciji, u njegovoj odsutnosti, španjolska je vojska srušila Firentinsku Republiku, obnovljena je vladavina obitelji Medici, a njegov rodni grad je potpao pod utjecaj Rima. Bio je to početak

njegove 20-godišnje karijere tijekom koje je služio trojicu papa, neprestano povećavajući svoj ugled, premda time nije uvijek osvajao i naklonost svojih sugrađana, Firentinaca. Umro je služeći kao dozapovjednik papinske vojske i upravitelj Bologne, što je bio najviši položaj koji su pape dodjeljivale svojim službenicima. Guicciardinija pamtime uglavnom po njegovim djelima o osnivanju Firence, važnim povijesnim radovima *Storia d'Italia* (Povijest Italije), u kojima je pokazao sklonost pristupima koji su bili daleko ispred njegova vremena.

Hugo Grotius (1583-1645), nastojeći zaštititi interese nizozemskih kolonija u njihovim sukobima s Portugalcima i Španjolcima, usmjerio je svoje djelovanje na pomorsko pravo i 1609. objavio *Mare Libertum*, svoj slavni pamflet obrane slobode mora. Razmatranjem diplomacije u Grotiusovu sustavu, G. R. Berridge izdvaja kako Grotius očekuje da diplomacija bude uspješna, i to zato što je duboko uvjeren u dobrotu, racionalnost i, više od svega, u društvenost ljudskih bića. On očekuje da su države (koje nisu ništa doli puko udruživanje pojedinaca) sposobne dugoročno promatrati svoje interese, te tako, između ostaloga, i uvijek ispunjavati svoja obećanja. Tako bi u svakom smislu *trebale* činiti, bez obzira na to jesu li ta obećanja dale gusarima, tiranima ili neprijateljima i neovisno o tome jesu li oni nevjernici, jer je za Grotiusa to „temeljno načelo prirodnog prava“. Izričit iskaz o vrlo važnoj ulozi diplomacije u Grotiusovu sustavu proizlazi iz njegova snažnog protivljenja ratu. On kaže da „postoje tri načina kojima se može spriječiti da sporovi prerastu u rat“. Prvi među njima je pregovaranje ili ono što Grotius naziva „konferencijski“ način. Drugi je arbitraža, pribjegavanje kojoj je posebna dužnost kršćanskih kraljeva. Treći način rješavanja sporova bez rata jest odlučivanje ždrijebom ili inačicom toga, jednom bitkom. Naposljetku, dođe li do rata unatoč svemu, Grotius primjećuje da se u ratu „ne samo pojavljuje mnoštvo pitanja o stvarima koje se ne mogu riješiti drugačije osim posredovanjem veleposlanika nego je i sam mir teško ostvariti bilo kojim drugim sredstvima“. Upravo stoga što je diplomacija općenito toliko važna, Grotius smatra da veleposlanici, kao i njihova imovina i pratnja, trebaju imati poseban imunitet pred kaznenom i građanskom jurisdikcijom u zemljama akreditacije. Onemogućeni

da učinkovito djeluju ako tih imuniteta nema – s obzirom na to da bi se u neprijateljskom okruženju protiv njih lako mogle krivotvoriti optužbe – ti bi imuniteti također trebali biti u potpunosti izvedeni i protezati se čak i na imunitet od odmazde ekvivalentne bilo kakvom djelovanju njihove vlade protiv veleposlanika odaslanog iz države svoje akreditacije. I u jednom i u drugom smislu – u funkcionalnoj teoriji diplomatskog imuniteta i zahtjevnoj sveobuhvatnosti imuniteta – Grotius je bio daleko ispred svojih prethodnika.

Armand Jean du Plessis, kardinal i vojvoda od Richelieua (1585-1642), kao energičan i uspješan biskup siromašne biskupije Luçon u Poitou, nedaleko od hugenotske utvrde La Rochelle, razvio je svoje političke i upravne vještine te izgradio svoju političku bazu. U svojstvu biskupa (1608-1616) pokazao je toleranciju prema suprotstavljenim vjerskim stajalištima i općenitu sklonost da razum pretpostavi sili. Ipak, unatoč sumnjama što su postojale već tada, ali i kasnije, kako izdvaja G. R. Berridge, kao i neupitnoj činjenici da je *raison d'état* uvijek imao prednost u njegovim političkim odlukama, većina povjesničara smatra da je sve do svoje smrti bio uvjereni katolik. Richelieuov koncept *continuiranog pregovaranja* znači neprestano *predstavljanje*: trajnu diplomatsku zastupljenost u svim državama, kako onim susjednima i neprijateljskima, tako i prijateljskima, premda određeni dvorovi zaslužuju nešto više pozornosti od ostalih. Duboko je vjerovao u opću nadmoć razuma i jezika. U jednom od poglavlja *Testament Politiquea* pisao je: „Vlast nalaže poslušnost, no razum očarava. Znatno je učinkovitije upravljati ljudima sredstvima kojima se pridobiva njihova volja nego onima, kako često biva, kojima ih se prisiljava.“ Utemeljio je *Académie Française* – „izričito priznanje moći jezika, superiornosti rječitosti i razuma nad golom silom...“ Najveća korist od te vrste *continuiranog pregovaranja* očito je bilo pobrinuti se za dogovore sukladne pojedinim interesima, ne samo ženidbenim savezima i ligama. Čak i onda kada se to ne čini mogućim ili poželjnim, neprekidna rasprava, uz pretpostavku da je ona vidljiva, može imati veliku propagandnu vrijednost, demonstrirajući onim građanima u zemlji i saveznicima u inozemstvu koji su naklonjeni miru da je i sam kardinal iskren u traženju mira i da je njegovo ostvarivanje i dalje moguće. Time se u najmanju ruku, u skladu

s riječima Firentinaca, kupuje vrijeme: „Čak i kad (pregovaranja) ne donose ništa dobra osim kupovanja vremena, što je često jedini rezultat, njihova se primjena zapovijeda i korisna je za države jer je katkada potreban samo trenutak da se izazove oluja.“ Richelieuovoj Francuskoj svakako je bilo potrebno neprekidno pregovaranje. Na unutrašnjem planu bila je podijeljena, vojno i ekonomski vrlo slaba; na svojim granicama imala je moćne neprijatelje i nepredvidive saveznike, a ipak je bila vrlo ambiciozna. Nesigurnost na koju se nadovezuju ambicije znači neobuzdanu diplomaciju. To se nikako ne odnosi i na države koje su sigurne, samopouzdana, okrenute sebi i uvjerenе da samo one imaju isključivo pravo svojatati moralne vrhunce (pr. Kine, Osmanskog Carstva, SAD). Oduvijek je bilo mnogo više država koje su se osjećale kao Francuska 17. stoljeća, a vrlo slično je i danas. Svjestan kako su za neprekidno pregovaranje iznimno važne jednoznačne upute iz domovine, kardinal je dekretom 11. 3. 1626. godine svu odgovornost za vanjsku politiku dodijelio Ministarstvu vanjskih poslova. Iako ona nije uvijek poprimala i isti oblik u različitim političkim sustavima, postupno je postala središnje obilježje europskog diplomatskog načina, te je i danas uvjerljiva unatoč sve snažnijem održavanju sastanaka na vrhu i izravnih razgovora među ostalim ministarstvima različitih država. „Važni se pregovori“, upućuje nas Richelieu, „ne smiju nikada prekidati ni za trenutak.“ Od raznolikosti koje treba imati na umu u vođenju pregovora, navodi da ljude od duha treba potaknuti snažnim i uvjerljivim argumentima, dok se simpatije običnih ljudi – koji nisu sposobni pojmiti složenost javnih poslova – može pridobiti ustupcima za stvari koje se njima čine važnima, a zapravo su trivijalne. Katkada pregovarači trebaju hiniti drskost kada su suočeni s „nerazumnim primjedbama“, a katkada, „imajući sluha samo za one primjedbe koje vode svršetku“, trebaju biti popustljiviji. No ne smiju se ni u kojim okolnostima, barem ne u odnosima s „časnim ljudima“, hvalisati. Tajnovitost je važna jer bez nje nije moguć *fait accompli*, koji sugerira odlučnost i osujećuje opoziciju. Richelieuovo shvaćanje prema kojem su „pregovori bezazlena sredstva koja nikada ne štete“ zapravo je tvrdnja prema kojoj bi pregovori *trebali* biti bezazlena sredstva. U stvarnosti se postavljaju dva uvjeta: prvo, da je *raison d'état* univerzalno pri-

hvaćen, i drugo, da diplomatski stroj mora funkcionirati poput Rolls-Roycea. Točno je, navodi Berridge, da Richelieu ne prešućuje drugi uvjet, no treba reći i to da je bio sklon tome da ga i previdi.

Premda oštar i fasciniran promatrač pregovora na Vestfalskom kongresu, kojim je okončan Tridesetogodišnji rat (1618-1648), čini se da Abraham de Wicquefort (1606-1682) nije utjecao na njihov ishod. U europskoj historiografiji poznatiji je po svojim djelima o Njemačkom Carstvu (dio privlačnosti bio je i u tome što je ono sve manje bilo država, a sve više udruženje država) i Ujedinjenim provincijama. Njegovi interesi protezali su se na udaljene krajeve poput Perzije i obuhvaćali su prijevode memoara europskih putnika. Neumorno je pisao pisma, a njegove tjedne novine o političkim potresima buntovnika (1647-1653) izrazito cijene istraživači povijesti Francuske 17. stoljeća. Kako izdvaja Maurice Keens-Soper, barem u dvije situacije njegova ga je povezanost sa zbivanjima dovela u ozbiljne nevolje. Kardinal Mazarin, kao Richelieuov nasljednik na mjestu prvog ministra francuskog dvora (za kojega je Wicquefort jednom radio, sudilo se da je sudjelujući u bizantskim igrama uspio zavarati i samog sebe), lišio ga je 1659. slobode zatvorivši ga nakratko u Bastilli (unatoč njegovom diplomatskom statusu), a zatim ga je po kratkom postupku prognao iz Francuske. Na doživotni zatvor je osuđen 1675. u rodnoj Nizozemskoj i poput Grotiusa, prije njega, utamničen je u Loevesteinu. Njegova velika zbirka knjiga bila je konfiscirana i prodana, a on je u zatočeništvu napisao *L'Ambassadeur et ses Fonctions*. Upravo se na tom djelu, prvi put objavljenom 1681. i ponovno izdavanome godinama potom, temelji i njegova reputacija. Na engleski jezik prevedeno je 1716. kao *The Ambassador and His Functions*. Ako Wicquefort u europskoj povijesti i historiografiji nije ništa više doli obična bilješka, značajniji položaj zauzima u povijesti europskog diplomatskog sustava. Pripremio je najdetaljniji ikada sastavljen prikaz profila veleposlanika. Cilj njegova pristupa nije bilo afirmiranje važnosti izaslanika, upućivanjem na standarde postavljene moralnim rezoniranjem, već potvrđivanje na temelju postignuća. To je obično zamisao onih koji uspjeh cijene više od načela, no u Wicquefortovu primjeru nasuprot „savršenom veleposlaniku“ ne stoji lukavi oportunist već prije netko oboružan znanjem o dugoročnim inte-

resima svoje i drugih država, koji posjeduje poštenje, lojalnost, mudrost i vještinu dobre prosudbe. Poput današnjih glavnih gradova i međunarodnih organizacija, kraljevski dvorovi 17. stoljeća bili su rastrgani intrigama, ali je Wicquefort smatrao kako izaslanik treba iskoristiti svoju domišljatost da ne postane dio tih odnosa, koje, unatoč svemu, on mora promatrati i o njima vjerodostojno izvješćivati.

Prema shvaćanju François de Callièresa (1645-1717) prilika za diplomaciju otvara se tek nakon što se udovolji početnom uvjetu postojanja većeg broja država. Smatrao je kako je „univerzalna monarhija“ alternativa europskom ustrojstvu koje je nastalo nakon Vestfalskog kongresa kao mnogostrukost pravno neovisnih država. Ipak, taj početni uvjet nije dovoljan. Nasuprot vlasti jedne velike sile, ni slučajno istodobno postojanje nekoliko država nije dovoljno da se postignu uvjeti nadvladavanja suprotnosti, uključujući i rat. Da bi se diplomacija mogla razvijati, oni koji su uključeni u vanjske poslove ponajprije trebaju shvatiti što im mora biti zajedničko. Odnosno, „da bismo doista shvatili korisnost pregovaranja, moramo shvatiti da su sve države Europe nužno povezane i trguju jedna s drugom, zbog čega su se prisiljene međusobno smatrati članicama iste zajednice. To gotovo uopće ne može unijeti značajnije promjene u bilo koju od tih članica, ali može poremetiti spokoj svih ostalih“. Mladom diplomatu on savjetuje izučavanje „... svih javnih ugovora, kako općenitih tako i specifičnih, koji su sklopljeni između europskih vladara i država, a može zaviriti i u sporazume zaključene između Francuske i austrijske kraljevske kuće jer su oni zbog ovisnosti drugih suverenih vladara o tim dvjema velikim monarhijama osnovni predložak za poslove kršćanskih država... Treba se informirati o svim ugovorima sklopljenim od vremena (15. stoljeća), ali ponajviše o onima zaključenim između glavnih sila Europe, počevši od Vestfalskih ugovora pa sve do danas“. Iz Calleiresovih rukopisa može se shvatiti, kaže Maurice Keens-Soper, da njegovo poimanje mudrosti obuhvaća tri „osnovne funkcije“. Ono je kombinacija „znanja, sposobnosti predviđanja i okretnog djelovanja“. Stoga upravljanje vanjskim odnosima zahtijeva stručnu osposobljenost, duhovnu energiju i pouzdano shvaćanje ljudi i zbivanja. On ustraje na tome da je diplomacija nužna i neizbježna djelatnost vrlo važna za dobrobit države i zaslužuje da bude prepoznata kao zasebna

profesija. To je možda i obzirna kritika prestiža koji se povezuje s vođenjem rata prije nego s održavanjem mira. Povjerenje među državama dragocjenost je izostankom koje izgledi za redom u vanjskim poslovima postaju slabašni. Povjerenje u doslovnom smislu treba stvoriti ponajprije uz pomoć stalnih izaslanika sposobnih da se poistovjete s interesima drugih vladara i razumiju njihove ludosti. I sami razlozi koji objašnjavaju izostanak povjerenja pokazuju i zašto ga je toliko teško održati, pa i među saveznicima. Pišući između završetka Tridesetogodišnjeg rata i Francuske revolucije, Callières je uspio raspravu o diplomaciji usredotočiti na politički interes kojim su diplomatski napuci i postupci mogli postići veću koherentnost. U djelu *The Art of Diplomacy* diplomacija se pojavila kao načelo i institucija poretka.

Vjerojatno najizuzetniji predstavnik literarne tradicije britanske diplomacije bio je Sir Ernest Satow. Mjereno svim standardima, kako navodi T. G. Otte, bio je i izvanredna figura u diplomatskoj službi svoga vremena. Temeljna premisa Satowljeva shvaćanja međunarodnog društva uljuđenih naroda jest to da je ono uređeno ili „hijerarhijsko društvo“. Sve neovisne države ravnopravne su prema odredbama međunarodnog prava, ali: „... (u) praksi... se prihvatilo prikladnim, barem u vezi s europskim odnosima, da velike sile tvore neku vrstu odbora koji preuzima zadatak usmjeravanja važnijih međunarodnih poslova tog kontinenta. Njihov se autoritet temelji na njihovoj premoćnoj vojnoj i pomorskoj snazi, od koje se eventualno mogu zahtijevati i odlučne mjere protiv svake manje države koja odbija pokoriti se odluci velikih europskih sila“. Iako je ideja o „hijerarhijskom društvu“ ostala implicitna, Satowljeva su djela anticipirala tzv. Grotiusovu školu mišljenja u teoriji međunarodnih odnosa. Izdvaja se da je jedan od Satowljevih doprinosa izričito povezivanje dominacije velikih sila i organiziranja međunarodnih skupova. Satow je smatrao da velike sile tvore „svojevrsan odbor“ koji određuje smjer međunarodnih poslova. Odnosno, kongresi i konferencije zapravo su susreti tog ekskluzivnog odbora. Tvrdio je da detaljno povijesno preispitivanje moderne diplomatske prakse otkriva distinkciju između kongresa i konferencija. Kongresi se sazivaju da bi se riješila teritorijalna preuređenja nakon što završe ratovi, dok se, tomu nasuprot, konferencije sazivaju

radi rasprave o pitanjima koja se pojavljuju u odnosima između država koje nisu zaraćene. „Kongres se određuje kao ono što proistječe iz zajedničke volje kojoj se mora pokoriti svaka pojedinačna i što se bavi kompleksom pitanja, dok je konferencija ograničena na razmatranje nekog određenog pitanja i nema ovlasti da nametne svoje rezolucije.“ Ono što je Satow tražio od političara bila je sposobnost predviđanja, realistično procjenjivanje problema međunarodne politike i jasne smjernice. Politika Napoleona III. poslužila mu je kao primjer izostanka tih elemenata državnštva. Ratom se malo kad, gotovo nikada, smatrao je Satow, ostvare proklamirani ciljevi. Već su ratovi Napoleona Bonaparte omogućili jačanje njemačkog i talijanskog nacionalizma umjesto da učvrste francusku prevlast na kontinentu. Opčinjenost dominacijom, gramzivost za teritorijem, zavist i ljubomora među narodima snažne su motivirajuće sile za ponašanje države. Sigurnost se može ostvariti samo „upornim, neprestanim i dugoročnim pripremanjima da se odupre napadu“. Naglašava da se nikada ne treba povjerovati čak ni najpodrobnijim uvjerenjima o miroljubivim namjerama.

Harold Nicolson rođen je 1886., kako navodi T. G. Otte, u ne baš važnoj aristokratskoj obitelji irsko-škotskog podrijetla, s vrlo dugom tradicijom služenja Kruni u vojnom ili civilnom svojstvu. Istaknuo se u razdoblju 1918-1919. kada je bio pridružen britanskom izaslanstvu na Pariškoj mirovnoj konferenciji. Nakon konferencije Nicolson je imenovan osobnim tajnikom Sir Erica Drummonda, prvog glavnog tajnika novoosnovane Lige naroda. Postavljanje je bilo odraz koliko zamijećenog uspjeha njegovog rada na konferenciji toliko i njegovih snažnih sklonosti prema toj organizaciji. U to vrijeme Nicolson je bio jedan od malobrojnih pobornika politike Woodrowa Wilsona u britanskoj vanjskoj službi, ljudi koji su Ligu naroda smatrali rješenjem svih problema međunarodne politike. Unatoč tomu što je u srpnju 1914. doživjela neuspjeh, Nicolson je „ravnotežu snaga“ smatrao najboljim načinom za očuvanje međunarodnog mira. „U svijetu u kojemu nijedna država neće pokušati silom nametnuti svoju volju, sustav ravnoteže snaga postat će, dakako, nepotreban. No, dok ne stignemo do takve utopije, moramo znati da je jedino sredstvo odupiranja nasilju to da mu se suprotstavimo još snažnijom ravnotežom snaga.“ Nepristrani

pristup vanjskim poslovima, poštovanje „činjenica... svakog danog slučaja“, uz jasno shvaćanje temeljnih načela vanjske politike države, bila je značajka onoga što je Nicolson nazvao „duhom ministarstva vanjskih poslova“. Ono je davalo smjernice ili oblikovalo zajedničko shvaćanje koje je povratno povećalo učinkovitost i usklađenost diplomatske službe. Odatle i Nicolsonovo zalaganje za visoke škole za osoblje diplomatskih službi, slične školi za vojno osoblje u Sandhurstu. Takav način razmišljanja ne bi mogli odmah uspješno postići amateri, kako je Nicolson nazvao vrlo pogubnog savjetnika Nevillea Chamberlaina, financijskog dužnosnika Sir Horacea Wilsona, koji je „ušao u diplomaciju s pobožnošću istovjetnom onoj dvojice kapelana koji prvi put ulaze u pivnicu“. Nicolsonova pomalo donkihotovska karijera i njegove u konačnici neostvarene političke ambicije prognali su ga na sam rub povijesti 20. stoljeća, te su mnogi olako odbacili njegove rukopise kao intelektualno prosječne zbog njihove pristupačnosti i odsutnosti bilo kakvih teritorijalnih pretenzija. Kao nekoga tko je početno i uporno upozoravao na opasnosti udovoljavanja diktatorima nije ga moguće lako odbaciti kao politički prosjek. Njegova najvažnija ambicija bila je dati objektivan prikaz diplomacije i utemeljiti njezine najvažnije nepromjenjive elemente, izbjegavajući metafizičke rasprave. To samo za sebe nije malo postignuće i intelektualno je poštenije od neodređenih sentimentalnosti „idealizma“ i grublje inačice tvrdokornog „realizma“.

Bez ikakve dvojbe jedan od najvećih državnika druge polovice 20. stoljeća, Nixonov vanjskopolitički čarobnjak, potom i državni tajnik, jest diplomat Henry Kissinger (1923). Narav njegova postignuća i domet njegova utjecaja na američku vanjsku politiku bit će i dalje predmetom akademskih kontroverzi. Međutim, T. G. Otte kaže da je neupitan njegov doprinos popuštanju napetosti u odnosima supersila, otvaranju prema Kini, jonkipurskom primirju, kao i njegova presudna uloga u pregovorima koji su doveli do završetka Vijetnamskog rata, za što mu je, zajedno s Le Ducom Thoom, njegovim sugovornikom na sjevernovijetnamskoj strani 1973. dodijeljena Nobelova nagrada za mir. Kissinger je i nakon završetka službene karijere ostao vrlo tražen savjetnik i komentator međunarodnih odnosa, pružajući svoje usluge raznim stranama i

predsjedničkim povjerenstvima 1980-ih i početkom 1990-ih godina. Osim svojih trosveščanih memoara nastalih od 1979. do 1999., objavio je i *Diplomacy* (1994), povijest međunarodne politike od vremena nakon Vestfalskog mira do kraja hladnog rata. Kissingerov pristup vanjskim poslovima usredotočuje se na dva središnja uvida: po svojoj biti jedan je povijesni, a drugi filozofski. „Kakvo god da je značenje povijesti“, tvrdio je, „ono je izvedeno iz uvjerenja generacije koja je oblikuje.“ Svrha državničkog umijeća jest održati stvaralački tempo i pobrinuti se za nadahnuće. Kissingerov idealan državnik izvanredno je darovit. Mora biti karizmatičan, postojan, sposoban staloženo analizirati i intuitivno shvaćati određene situacije i silnice koje unutar nje postoje. Intuicija je osobito važna jer politika uskraćuje državniku apsolutnu sigurnost i on mora „razabirati u mraku“ dok djeluje na „margini između nužnosti i slučajnosti“. Prihvatanje postojećih uvjeta jest čin mudrosti, ali je „skrivanje iza povijesne neizbježnosti isto što i odbacivanje svake moralnosti“. Ipak, političko je djelovanje pitanje odabira, a ti odabiri nisu određeni „činjenicama“ već njihovim tumačenjima. Značajka pravog državištva, zaključio je, jest strategijska vizija, „sposobnost da se prepoznaju pravi odnosi snaga i da to znanje služi (nečijim) ciljevima“. Ako politički lider posjeduje taj vrlo važni intuitivni uvid u kretanja glavnih povijesnih zbivanja, te ako ima sposobnost pronicavog osjećaja za vrijeme, povijest ga neće moći pobijediti već će se prilagoditi njegovoj kreativnosti. Državničko umijeće zahtijeva „poznavanje onoga što se ne može promijeniti, kao i shvaćanje dometa kojim raspolaže kreativnost“. Veliki državnik jest onaj koji „ne prezajući gleda sudbini u oči, ali i onaj koji se ne pokušava igrati Boga“. U Kissingerovu konceptualnom pristupu međunarodnoj politici diplomacija je sluškinja državničkog umijeća. Od nekoliko Kissingerovih ponuđenih definicija diplomacije, možda je najobuhvatnija ova: „(Diplomacija je) umijeće međusobnog povezivanja država putem sporazumijevanja prije no upotrebom sile.“ „Diplomacija najučinkovitije djeluje unutar legitimnoga svjetskog poretka“ u kojem svaka važnija država prihvaća legitimnost *postojanja* neke druge. Ako je Kissinger u svojoj konceptualizaciji diplomacije bio tradicionalist i konzervativac, to je u suprotnosti

s inovacijama što ih je unio u diplomatsku praksu. Pregovaranje pozadinskim kanalima, obilježje Kissingerove diplomacije, može se kritizirati zbog dovođenja tradicionalne diplomatske tajnovitosti do njezinih krajnjih granica. Ipak, bio je to konstruktivan pokušaj da se nadvlada zastoj u odnosima supersila i napusti jalovost američke vanjske politike 1960-ih godina. U konačnici, Kissingerove su inovacije bile usmjerene na postizanje političkih rezultata sukladnih američkim nacionalnim interesima i na održavanje globalne ravnoteže. No te su inovacije obuhvaćale stalno nastojanje koje nije bilo lako održavati.

Možda je baš vrlo mali broj diplomatskih klasika i, dosljedno tome, potreba da se radi vrijednih razmišljanja o diplomaciji pažljivo ispituju brojni radovi ono što knjigu ove vrste i čini posebno dragocjenom. Kao što je G. R. Berridge izdvojio, nadamo se da će ona ne samo potaknuti interes za diplomatsku teoriju nego i prvi put ponuditi dostupno štivo za kolegije o toj temi. Ona potvrđuje i važnu tezu diplomatske teorije u skladu s kojom se prema diplomaciji treba odnositi kao prema neovisnom djelovanju u vanjskim poslovima. Logična posljedica teze o profesionalizaciji jest tvrdnja da diplomacija nije samo lobiranje, cjenkanje, ili prislušivanje. Ona je uljudbena i uljudena djelatnost. Stoga ovu nezaobilaznu studiju o diplomaciji, knjigu *Diplomatska teorija od Machiavellija do Kissingera*, u izvanrednom prijevodu Ksenije Jurišić, iskreno preporučujemo bosanskohercegovačkoj javnosti, znanstvenicima, stručnjacima i studentima.